

Fehér otelló

Hajnalig lehetne beszélni azokról a hegybírókról, akiket a vasi szőlőműves ember mintának tekintett a Hegyháton.

Vörös József, Toldi Lajos, Schönberger István, Pallósi József, Korcz Lajos éppen olyan ismertek voltak a környéken, mint akár a magának disznóagyardból fogat csináló ember, Zsoldos István. Gyepűtiprás: mennyi minden kötődik a szóhoz! A hagyomány eredete távoli múltba nyúlik, a dombtető darabocská erdőkből állott, bokrokból, nagy nyese fákból, az se csoda, ha az 1593-ban feljegyzett nyögéri birtokosok neve elveszett az idők homályában, tizenhárman kezdtek a szőlő karóztatásához, hajtatasához, a hegy élitől, köves tetejéről lefelé a völgyre utakat hasítottak, a törvényeket 1661-ben foglalták írásba, nem sokkal azután, hogy Lőcsén elrendelték, a lakodalmak csak két napig tarthatnak...

* * *

Előbb tiportam a gyepűt Sótönyban, mint helyben, a naptárak 1979-et írtak, abba az időbe már nem három napból állott az esztendő, május volt, az ottaniak úgy éltek, ahogy a kedvük tartotta, vagy ahogy a fejük viszkedett, gondjuk volt a házuk tájára és a szőlőre, kijártak a körtefa alá, heverésztek, mulatoztak, beszélgettek, ismertem a falut, meg-megfordultam benne, de a kép, amelyet a gyepűtiprásról őrzök, más volt, mint a mostani, a pap gyönyörű misét mondott, a hegygazdák keresztet vetettek, megállottak az oltár előtt, lelkük megtisztult minden egyéb gondolattól, szándéktól, vágytól, a pince deszkáját napkerekék díszítették, minden szél tengeri szél volt, hegyláncok lebegtek előttük, Kalmárhegy, Urasághegy, Mesterszéli dűlő, Kobak, Csuszkati, Gerencsér, Belső és Külső Újhegy, galambok húztak el alacsonyan, kis csapatban, szaporán evezve; akinek szőlője van, külön törvényt követ, metszeni kell, karózni, ha itt az ideje, kapálni, a növény a kötözést kívánja, a permetezést, és ez úgy viszi a hegyi embert, mintha parancs szólna neki; Szijártó József kicsi, soványka, mint a fizetség, botjával megbökdöste a földet, „mi, sótonyiak, döfős parasztok unokái, olyanok vagyunk, mint az elődeink, nincsen láb alatt a vendég, kezünk és lábunk kivirít, mint az almafa, megtartjuk a hegyünnepet, maradtunk a régi hit mellett, megtiporjuk a gyepűt, tipornám mezítláb, ha fiatalabb lennék, nem tébolyodtam meg, csak valami testi keserűség, kórság vagy más emészt, kihűlt a két lábam combtőig, nyolcvan esztendőm eltelt, kihűlést kapott a kezem, a fájós helyeket júniusban csalanóznak, szél ahogy fúj, úgy hasogatózik a reumás lábam, tétlenségben folydogálnak napjaim, sok nehéz baj kerget, más időt érez a lapockám köze, szemem reménykedik a nyárban, nekem a nyár is hideg, a kakukk visszahív, másként járok már, a fejem szédelő kotyogóssága miatt csak azt nem tudom, mit kellene tennem, hogy a miskei bányából kivágott, kihordott határköveket, kőcsomókat és az egyéb jegyeket honnan mutassam, betanyáz ide is a bűn, a Csecsér vizében szarvasok állnak, enyhén megroggyant lábakkal, szomjúsággal, engem néznek, a nagy szarvas úszik, a kicsi a parton áll, gyepűt tipor előttem-mögöttem boldog-boldogtalan”, „ki itt a legnagyobb úr?”, „akinek mindenki kalapot emel, a hegybíró”, „ivott-e fehér otellót?”, „nohát eleget”, „állottak-e meg itt sokan?”, „az Úristen is, hiszen a gyepűjárás az akarata szerint van, aztán Mátyás király, feleségestől, aztán az izsákfai Savanyú Jóska, aztán Sobri Jóska a szeretőjével, Répa Rozival, hosszú haja mögöttes kigyózott, a betyár pisztolyával egyetlen becses személyt se lövöldözött le, éppen úgy fölhajtottak néhány pohár bort a hegyen, mint én, jaj, miért tesszük a lelkünket és magunkat korpa közé”; púposra görbíti hátát, „őcsém, el ne kerüld a pincémet!, ha keresed, meggyfákra, zsidócseresznyére figyelj a sövény mellett”; reggel dobbanásokat hallottak az emberek, Toldi bíró üttetett dobot, Cseh József ment az úton, magasra emelte a verőket, lecsapott, pararam-pararam, pergetett, verte a dobot, mintha lakna valaki a kifeszített hártya

alatt, a napot köszöntötte, hívott boldog-boldogtalant, megkiáltotta a gypűtiprást, dobolta északra, délre, nyugatra, keletre, hogy ideje van az ünnepnek, pararam, pararam; ha ördög ütné a hangszert, a dobja lóköröm, a verője számárszár lenne; a kakasok fölugráltak a kerítésekre, belevájták karmukat a palánkba, csőrük kinyílt, rikkantottak, suttyantottak, resszentve, csattintva adták tovább a hírt; szükséges, hogy serény elméjű bírót állítsanak a hegybe, ki hittel legyen arra kötelees, hogy a gazdákat igazán szolgálja, szorgalmasan vigyázza a községet; a hegybíró, Toldi Lajos rokon, katolikusnak keresztelt, türelmes ember, a hóhér is kifáradna rajta, viselhetne sík fonallal cifrázott bársonysüveget, de kalapja van, tiszteltem komolyságát, szigorát, azon volt, hogy ne vesszen kárba só, tűz, víz, bor, misét mondtak az ősök, baj ne érje a szőlőt, körbejárták, ellenőrizték a birtokhatárokat, megvizsgálták a hegyköveket, a gypűket, a hegykapukat, „tartsátok meg, el ne felejtsetek a szokást!, hagyták ránk az öregek, mi folytatjuk, hittel való esküvéssel, nagyobb ünnep a május végi búcsúnál, valójában nem lehet eleget csodálkozni, szép, mint a zsidahó, valóságnak veszem a virágot, vagy mégsem az?, nem a hegyé?, illata a bőr alatt, zsidahómező ereszkedett a rétnek; a gypűtiprásra nyolcvankét pincegazda hivatalos, megsárgult papírok őrzik a hegytörvényeket, „minden hegységi birtokos kötelees a gypűrészt jó karban tartani és a netaláni hiányokat minden évben legkésőbb április hó közepéig teljesen kiigazítani, mulasztás esetére öt forintig terjedhető bírsággal büntetetik, és azon felül a kiigazítás a hegybíró által a mulasztó költségére eszközöltetik, az említett kerítés deszkából, lécből vagy tuskéből állítandó fel, vagy eleven gypűből képezendő, de ebbe nem alkalmazhatók tölgy, vagy más olyan fák és cserjék, melyek a hernyóknak, s egyéb kártékony rovaroknak különösen kedvelt fészkül szoktak szolgálni, ha pedig bárki másnak gypűjén készakarva keresztül megy, büntetődik annyiszor, amennyiszor”; negyven esztendővel korábban szigorúan eljár, haragot nem tartott Vörös József; Kósi Lajost „hegykihágásért”, Szakos Endrét „méhésztelep rongálásért”, Szili Józsefet „szabadon őrzésért” büntette meg, arra, aki a kaszálóhelyen kárt tett, tetszése szerint bitangolta, nyilvános tolvaj és kártékony ember, pénzbeli büntetést rótt, ami ebből összegyűlt, közös kasszába tette; a hegybirtokossági könyvben az 1946. évi zárszámadásról ennyi áll: „pénztári maradvány a háború végett nincs”; Iszak Páléknál kánaáni bőség, az asztalon lengyolcsból készült abrosz, a két vége tótcshipkés, a vendégek mogyoróvessző ágakat metszenek, erre kerülnek a karikák, annyi vágás, ahány pohár bort megittak, mert kemény próba ez, egy pohár italt, az érző inak gyengeségét erősítő mindenhol el kell fogadni az ételkóstoló után; a nők kecsesen, ügyesen teszik asztalra a tálakat, óvatossággal a kancsókat, örömtelien, röppenő mozdulattal hozzák ki a torkig füstölt pincéből, rakják középre a kenyeres kosarakat, a savanyúságot, céklát, friss reszelésű tormát; hullnak a napsugarak hóbérekre, kalapokra, poharakra, tőgyüket lötyögtető kecskékre, bogarakra meg hajtásokra, az uborkásüvegben lé és kaporszálak, a földből május szaga árad meg ecetes-hagymás mártásé, ebben úszik a világ, terpeszkedünk, mint a béka, inni kell a süteményekre, zserbóra, Ilka-tésztára, lemezésre, huszárcsókra, reszelt linzerre, öreg pogácsára, mintha mézben sütötték volna, Kossuth kiflire, sárvári sajtos ropogósra, keménytojáásra, inni sajtra, főtt sonkára, debreceni magyar kolbászra, kirántott húsrá, sercegő pecsenyére, fasírozottra, kövesztett szalonnára, zamatos szeletekre, porcogót reccsenteni ketté a fogak közt; vörös borban sült pontyhoz állni, abból fogyasztani, nagy darabokat, anélkül, hogy fulladozásra még csak gondolnánk is, sült birsalma kellene a zabálódás után, főfájást, gyomrot gyógyít, csuklást, okádást, ételutálást, csömörlést; „fűrészeltek tegnap a madarak, morogva, dűrögve, firész, firész, lehült az idő, keveset mutatnak a szőlők, az izabellák, a rizlingek, Szent György nap előtt megszólaltak a békák, most annyit hallgatnak”; a férfiak megnézik a metszéseket, a lugosításokat, előbb az izzik, aki kérdez, „a diófák nem fagytak el, lassan tisztulnak a cseresznyefák, a meggyfák”, Simon József a borát kilencszáz négyszögölről szűri, a szőlő többségében vegyes, „a régi gyalogtőkés rendszer eltűnik, áttérünk a kordonos művelésre, a prэшázakban víz, a szeszfőzde környékiekben villany, lassan bontakoznak a szőlők, innen-onnan nő a bimbó, fakad a szőlő, májusban meglátni benne a fejet, annyira fakad, máskor ilyenkor arasznyi hajtás volt rajtuk, a cseresznye holdvirágban virágzott, a gyümölcsstermő fák eléggé virágosak voltak, de annyi termés, amennyihez reménység volt, nem lesz; a bor a keresztények itala,

mindenkinek van róla véleménye, akár a kenyérről, nőkről, életről, inni kell álmoság, száj állott íze ellen, kaporleves bort fulladás, szászfűvest bélgiliszták, tormagyökerest hideglelés ellen, evés előtt, ha üres a gyomor, evés közben, meleg ellen, hűvös ellen, mert fáradt az ember, mert összegörnyed a porban, a bornak négy arca van: tápanyag, élvezeti szer, gyógylé, mérég, alattomos ellenség lehet, ha ivója úgy szereti, hogy minden alkalommal erősebb akar lenni nála”; újabb karikát vágok a pálcára, aztán a gerendákra, a pinceajtó belsejére írt kréta-sorokat olvasom, nem árt, ha a legöregebbek szavát megjegyezzük: az ördög annyira fél Illéstől, hogy a keresztet vető ember mögé ugrik, a bejci halász, Dombi Németh Antal szerint égháborúkor nem szabad keresztet vetni, nehogy a villám az ördög helyett belénk szaladjon, megfeketítse testünket, csakugyan jó lesz vigyázni, mert mostanában nagyon érti dolgát a Sátán, a félmeztelen ember: szárazságban, esőben is; a vizenyős réten az ördögharapás tőkéje vasos, gyökere kirágott, karója magasra nő, a tetején kék virág, akkora, mint az ördög patája; időtlen vidék ez, a régi utcabeliek meghaltak, apám nemzedéke széthullott, szétesett, senki sem számlálja őket, az öreg Szekeres sincs, jó nagy karja volt, mintha fel akarná ölelni a világot, két zsák búzát is elvitt egyszerre a vállán, egy-két helyen előregedve, elhanyagolva haldoklik a nyomorék szőlő, a ház, jöhet a csákány, mert a vert falat csak az üti szét; a múltnak vannak kiemelt pontjai, amelyekre emlékezni kell, trombitásokra, harmonikásokra, búcsúí bálókra, ahol félholtra verték, rúgták, pofozták egymást a legények, késsel szurkáltak; századok értek véget, kezdődtek az újak, a hegynek minden fája azóta egy-egy emberi lélek, pincegazda, hegybíró, csósz, fográntó zsidó, kinek van, kinek lehet, kinek lesz igaza?; ezt a helyet a Jóisten az ördöggel együtt teremtette, elgondolták, hogy hegyet kéne teremteni, embereket, szélszagúakat, szőlővirág-szagúakat, szabadság-szagúakat, hordták a földet, felpúpozták, összegyúrták, összetömték, letették a Rába melletti ingoványba, vadvizekbe; kavicsal van tele annak a hegynek több mint a fele; egyenek, igyanak!, mondják az asszonyok, megindul a kezünkben a bicska, nyessük a szalonnát, vadászkolbászt, herseg szánkban az újhagyma, Jézus Mária, hogy zabálunk!, valaki, melyik pincében?, bizonygatja, a világon van, énekel; a hegybíró boldog ember, mert az Isten sokszor megdorgálta, Toldi Lajos felém bólint, a hangját tompábbra veszi, „megharagudnának, márványsápadtak lennének, akár a szomorúság szobra, ha valamelyik pincét kihagynám, a szememre szólnák sokáig, az arcom előtt mondanák: lenézel bennünket”; az anyám azt mondta, ha valaki szőlőt eszik álmában, akkor szerencsétlenség éri, nincs rosszabb a szerencsétlenségnél, a bor megváltoztatja szavainkat, mozdulatainkat, soha nem rúgtam be, azért az előfordul, hogy valaki torkig iszik, felönt a garatra, az ital után elszéled izmaiba a bor ereje, megkornyadozik, asszonya hamar rátalál, a fal tövében hosszan alszik, összetöppedt zsák, a mámorát alussza, szájából szörcsögő hang tör elő, vagy terebélyes sövénybokor alján hever, ahol a cinege lakatlan fészke-háza van, karját lógatja elégedetten, kigombolt mellénnyel hortyog”; kövér a nap, mondja a hegybíró, meleg, erős illatot ont, Isten a nap, forró ahhoz, hogy megőrizze emberi alakját, így mutatkozik, gömbölyűen, akár alszunk, akár ébren vagyunk, a hegyen mindenki egyenlő, beszélek a hegyvel, persze hogy beszélek, nincs olyan, aki nem intézne szavakat hozzá, mintha istennő lenne, minden férfit ez kísértett meg, a hegyen az idő egyáltalán nem úgy telik, mint másutt, de gyorsak a kerekai, nyüszörögnek, nyikorognak, csiporognak; a hegybírók mintha ikonról néznének, sötétbarnából előragyogó szemekkel, fejük, nyakuk alázatosan hajol, bámulnak a Szűz Mária torkára, mellére, köldökére, állnak, ülnek mereven, ünnepélyesen, az arcokon mindaz ott van, ami megtörtént és történhetett, nyoma van a pusztulásnak, Isten kihűlt helyének, a vincellérek még élnek, de már nincsenek, ostor pattan a levegőben, kerekék ropognak, tehének csülke alatt kő roppan, szekerek, biciklik járnak, méhek zsongnak, lovak viharzanak, nagy testűek, éleset prüszkölnek, patáikkal porfelhőbe borítják a gypüket; Morgós Sándor tölt, villog a pohárban az ital, mint valami rubin, tiszta, egy csepp bort kiönt a földre, a gazda maga a nyugalom és bizonyosság, ilyen a szava is, „tizenhatakós hordó dongájából legyen a koporsónk csinálva, ennek a bornak a gyökerét nem evezővel kapálták, bolond, aki ebbe szódát fröccsent, igyunk, hogy bondorodjunk!”, egymás szemébe nézünk, felemeljük a poharat, tartjuk, „akkor kisujjig!”, kisujjig.